

Секція 4

ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА В ПІДРОЗДІЛАХ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

АЛЕКСАНДРОВ Юрій Васильович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології та психології,

Харківський національний університет внутрішніх справ

РОЗУМІННЯ КРИЗ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІ

Перехідний період суспільного розвитку, в якому нині перебуває Україна, став базовою основою життєвої кризи більшості громадян. Л. С. Виготський вказував, що суттю кризи є перебудова внутрішнього переживання, що визначає ставлення дитини до середовища, зміна потреб і спонук, керуючих її поведінкою. О. М. Леонтьєв вважав, що криз може і не бути, якщо психічний розвиток дитини складається не стихійно, а є розумно керованим процесом - процесом виховання. Поняттям «криза», «кризовий стан» приділяли увагу ряд науковців. Крім вже вище згаданих, цією проблематикою займалися Б. Г. Ананьєв, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, З. Фройд, С. Грофф та інші. Психологи висувають ряд наукових теорій, в яких стверджують, що повноцінна особистість формується в результаті проходження деяких стадій в своєму розвитку. Кожна стадія супроводжується кризою - поворотним моментом в житті людини, яка виникає при переході на наступну стадію психосоціального розвитку. Ряд дослідників рахують кризи необхідною і обов'язковою умовою для подальшого розвитку особи. В основному добре вивчені вікові кризи, більшою мірою дитячі і підліткові. Криза в психології – стан душевного розладу, визваний незадоволеністю собою та взаємовідносинами з зовнішнім світом [1, с. 308]. В словарі практичного психолога розкривається поняття кризи вікової. Вона визначена, як особливі, відносно недовгочасні періоди онтогенезу, які характеризуються різкими психологічними змінами [2, с. 208].

Криза психічного розвитку – явище загострення психічних суперечностей, що супроводжується різкою і кардинальною

перебудовою самосвідомості індивіда та його взаємин з навколишніми людьми. Криза в перекладі з грецької – це рішення, поворотний пункт, вихід [3, с. 534]. У зарубіжній психології джерелом виникнення кризи розглядаються як внутрішні конфлікти між структурними елементами особистості, так і неузгодженість між внутрішнім і зовнішнім світом особистості. Відправною точкою у виникненні кризи переважно вважається будь-яка неординарна, найчастіше негативна подія або ситуація, що порушує звичний уклад життя людини і ставить під загрозу її цінності і смисли або навіть життя [4, с. 11].

Сама криза є поворотним моментом у житті людини і може мати як деструктивне, так і конструктивне значення для процесу розвитку і становлення особистості. Кризу в найзагальнішому сенсі можна визначити як особливе явище в структурі життєвого шляху особистості, в якому одночасно присутньою дві протилежні тенденції, - руйнування старого і такого, що заважає і одночасно створення нове, цілісне і гармонійне. Криза характеризується наявністю могутнього опору того, що йде і тривоги з приводу нового і невідомого. Кризи, що переживаються особистістю, забезпечують можливість отримання нею нової цілісності і життєвих сенсів, які є необхідною умовою для самореалізації особистості. Знання психологічних механізмів, закономірностей і особливостей кризових явищ, що виникають в процесі життєвої кризи, що розгортається, дозволяє їх враховувати і конструктивно долати. У дослідженнях життєвого шляху виявлені особливі фази, пов'язані з виникненням криз. Е. А. Донченко розглядає кризи як крайній ступінь прояву внутрішньо особового конфлікту, викликаного загостренням внутрішньо особової соціально-психологічної суперечності. Л. С. Виготський, увівши поняття кризи до вікової періодизації, визначив її як цілісну зміну особистості дитини, що регулярно виникає при зміні стабільних періодів. Ф. Е. Василюк поняття кризи досліджує в рамках аналізу критичних ситуацій. Він виділяє два роди криз. Перший може серйозно утруднити і ускладнити реалізацію життєвого задуму, проте при ньому все ще зберігається можливість відновлення перерваного кризою ходу життя [5, с. 165]. Проте, як відзначає І. С. Кон, характеристика нормативності кризи утвердилась і в психології зрілої особи в тому сенсі, що «якою б хворобливою не здавалася ця перебудова, для даної фази вона закономірна, статистично нормальна» [6, с.142]. Значний внесок до розробки проблем криз внесли Б. Г. Ананьєв, Д.Б. Бромлей Ш. Бюллер, Д. Вейлант, Р. Гаулд, Д. Льовінсон, Е. Еріксон які, здійснюючи періодизацію людини, описують зрілість по фазах –

тимчасових інтервалах в 7-10 років; кожен етап закінчує нормативна криза розвитку, успішність розв'язання і терміни якого можуть варіювати залежно від характеру протікання попереднього періоду, індивідуальних особливостей і обставин життя в цілому; в процесі зміни стабільних фаз розвитку і криз змінюються особливості особистості людини. На думку Т. М. Титаренко, розрізняють нормальну або нормативну, тобто вікову кризу, яка пов'язана з завершенням певного етапу психічного розвитку і переходом до нового вікового періоду і аномальну, або ненормативну, кризу, що виникає в складних умовах життя і вимагає від людини дій, які перевершують її можливості, а в деяких випадках такі кризи змінюють долю людини [5, с. 257]. Відомо, що криза розвитку (нормальна або прогресивна криза) ніколи не виникає без напруженості, тривоги, депресивних симптомів. Тимчасово ці неприємні емоційні кореляти кризового стану посилюються, готуючи ґрунт для нового - стабільнішого, гармонійнішого етапу. Таку кризу, посиляючись на дослідження Е. Еріксона, називають також нормативною, тобто такою, що існує в межах норми. Підкреслюючи нетривалий, непатологічний характер вікових розладів, які супроводжують цю кризу, Д. Оффер і Oldham D. позначають її як «заміщення». Р. А. Ахмеров виділяє також біографічні кризи, які характеризуються переживаннями та протиріччями у внутрішньому світі людини і виражають її суб'єктивне ставлення до подій у її житті або ж до життя в цілому [5, с. 258].

Отже, криза – це завжди момент вибору з декількох можливих альтернатив, момент вибору регресивного або прогресивного рішення в подальшому розвитку.

Криза – це завжди вибір між регресивним і прогресивним подальшим розвитком особи. Від того, який саме вибір буде зроблений, залежить все подальше життя індивіда.

Криза завжди супроводжується стресом. Вона, певним чином, містить в собі фрустрацію і конфлікт. Це відбувається тому, що завжди пов'язана з блокуванням частини потреб, оскільки суттєвий розрив між реальним та бажаним завжди потребує активізації ціннісно-смыслової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика. 2-е изд., перераб. и доп. Минск : Харвест, 2005. 976 с.
2. Шапарь В. Б. Словарь практического психолога. Харьков : Торсинг, 2005. 734 с.

3. Варій М. Й. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.

4. Максименко С. Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових станів. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності* : матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / за ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. Київ, 2016. 629 с.

5. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) : монография. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 200 с.

6. Леонтьев Д. А. Тест смысловых ориентации (СЖО). 2-е изд. Москва : Смысл, 2000. 18 с.

